

Ο Νίτσε και η θεωρία του υπεράνθρωπου

Πίστευε ότι η γερμανική κουλτούρα είναι ό,τι ανώτερο είχε να παρουσιάσει το ανθρώπινο πνεύμα του καιρού του. Και θεωρούσε τον εαυτό του ως τον πιο επιφανή εκπρόσωπο της γερμανικής σκέψης. Δε φαντάστηκε ποτέ του ότι μπορεί και να τον αφορούσαν τα λόγια του Σοπενχάουερ, που τόσο θαύμαζε και τόσο είχε επηρεαστεί από τη φιλοσοφία του:

«Η ζωή είναι μια αστείρευτη πηγή ηλιθιότητας».

Η υπέροχη λογική του Φρειδερίκου Νίτσε κονταροχτυπιόταν συνεχώς με τον άνθρωπο Νίτσε, τις φοβίες, τις αδυναμίες και τα πάθη του. Παρ' όλο που είχε την ίδια με τους αναρχικούς προγονική φιλοσοφική αφετηρία, κατάφερε να γίνει το ιδεολογικό άλλοθι πρώτα των εκπροσώπων του ανερχόμενου καπιταλισμού και των στυγνών εκμεταλλευτών κι έπειτα του ναζισμού. Δεν έζησε να δει την πραγματικότητα. Πέθανε παράφρονas σε μια ψυχιατρική κλινική, στα 56 του χρόνια. Οπαδοί και πολέμιοι, υποκλίθηκαν στην πνευματική του δύναμη.

Γεννήθηκε στη Γερμανία, στις 15 Οκτωβρίου του 1844. Ήταν μόλις πέντε χρόνων, όταν έχασε τον πάστορα πατέρα του. Για να τα βγάλει πέρα, η μητέρα του τον πήρε μαζί με την αδερφή του και μετακόμισαν στην γιαγιάς του, όπου έμενε και κάποια θεία του. Ο μικρός Φρειδερίκος μεγάλωνε όντας το μοναδικό αρσενικό ανάμεσα σε τέσσερις γυναίκες που τον έπνιγαν με την αγάπη και τις φροντίδες τους. Από τότε, αντιπάθησε τις γυναίκες κι αισθανόταν μίσος για την κηδεμονία τους, την οποία όμως θεωρούσε αναγκαία.

Ξέφυγε προσωρινά στα 14, το 1858, όταν γράφτηκε στην ανθρωπιστική σχολή Πφόρτα, όπου βυθίστηκε στη μελέτη των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Συνέχισε με θεολογικές κι έπειτα φιλολογικές σπουδές, πέρασε ένα χρόνο στο πανεπιστήμιο της Βόννης και κατέληξε φοιτητής φιλοσοφίας στο αρχαίο πανεπιστήμιο της Λειψίας. Ήταν 25 χρόνων, στα 1869, όταν ανέλαβε καθηγητής της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας στη Βασιλεία της Ελβετίας.

Στην ελβετική μεγαλούπολη έμεινε έντεκα χρόνια, γνωρίστηκε και συνδέθηκε με τον επαναστάτη μουσουργό Ρίχαρντ Βάγκνερ και τον ιστορικό της Αναγέννησης Ιακώβ Μπόχαρντ, τσακώθηκε με τον πρώτο, συνέχισε να θαυμάζει τον δεύτερο και διεύρυνε τον κύκλο των γνωριμιών του, ενώ παράλληλα ξεκίνησε την τεράστια συγγραφική και φιλοσοφική παραγωγή του.

Οι αντιλήψεις του διατυπώνονταν κυρίως με αφορισμούς και με έντονη ποιητική πνοή. Τάραζαν τα νερά και προκαλούσαν οξύτατες συζητήσεις και κριτικές. Παρ' όλα αυτά, δεν μπορούσε να ανεχθεί ότι υπήρχαν άλλοι που είχαν κύρος κι απολάμβαναν δημοτικότητα, ενώ αυτός όχι. Απομονώθηκε. Κάποιοι έντονοι πονοκέφαλοι του κατέτρωγαν τον χρόνο, ενώ η όρασή του άρχισε προοδευτικά να μειώνεται. Κατάντησε σχεδόν τυφλός.

Στα 1879, εγκατέλειψε την έδρα της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας, προσπάθησε να ανοιχτεί στην κοινωνία, γρήγορα απογοητεύτηκε από τους ανθρώπους και ξαναγύρισε στη μοναξιά του μη βρίσκοντας κανέναν άξιο να τον συναναστραφεί. Η υγεία του κάπως καλυτέρευσε την περίοδο 1882 - 1884, αλλ' ο ίδιος θύμωνε με τον εαυτό του, που ήταν υποχρεωμένος να παίρνει μύριες προφυλάξεις και να μετακινείται κάθε χειμώνα στην παραλία της Νίκαιας και κάθε καλοκαίρι στα ελβετικά υψίπεδα.

Η διετία 1887 - 1888 τον βρήκε να συγγράφει με μανία, αλλά στο τέλος της δεύτερης χρονιάς μια κρίση τον έριξε στο κρεβάτι. Συνήλθε. Το χτύπημα ήρθε το 1889 με μian οξύτατη κρίση παραφροσύνης. Μάνα κι αδερφή έσπευσαν να τον μαζέψουν και να τον περιθάψουν. Για λίγα χρόνια. Μετά, κατέληξε σε μια ψυχιατρική κλινική της Βαϊμάρης, όπου και πέθανε στις 25 Αυγούστου του 1900.

Αυτός ο αδύναμος και ευάλωτος άνθρωπος πίστευε ότι «η ιδέα της θέλησης, της δύναμης και του υπεράνθρωπου έχουν σημασία και όχι οι χριστιανικές αντιλήψεις για την ευσέβεια, την καρτερία και την ισότητα». Στα έργα του, βρίσκουμε επεξεργασμένη κι εμπλουτισμένη τη σπορά των λόγων του Μαξ Στρίνερ που απετέλεσε την κοινή αφετηρία τόσο του αναρχισμού όσο και του ανηθικισμού και της φιλοσοφίας του υπεράνθρωπου. Ο Στρίνερ είχε πει:

«Αν το Κράτος είναι μια κοινωνία ανθρώπων και όχι μια συνάθροιση από Εγώ, τότε το Κράτος δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς την ηθική, πάνω στην οποία πρέπει να στηρίζεται. Γι' αυτό, το Κράτος και Εγώ είμαστε εχθροί».

Ο Νίτσε το ερμήνευσε:

«Το κράτος οργανώθηκε όταν μια νικήτρια φυλή δημιούργησε καθεστώς τρομερής καταπίεσης του νικημένου λαού, πολυπληθέστερου αλλά ανοργάνωτου. Τα ένστικτα των υποταγμένων κατέληξαν σε εσωστρέφεια. Η δύναμη της ενέργειας και ο πόθος για δύναμη στράφηκαν ενάντια στον ίδιο τον άνθρωπο. Εμφανίστηκαν έτσι νέα ιδανικά: η απάρνηση του εγώ, ο αλτρουισμός. Η τάση του αλτρουισμού είναι δείγμα ενστίκτου σκληρότητας και οι τύψεις πόθος για βασανιστήρια. Οι άνθρωποι πίστεψαν ότι η ενοχή τους ήταν οφειλή προς τους προγόνους. Οφειλή που έπρεπε να την αναγνωρίσουν με τη θυσία της υποταγής. Αυτός ο φόβος για τους προγόνους βρίσκεται μεταμορφωμένος στον θεό. Γι' αυτό η θρησκεία, και κυρίως ο χριστιανισμός, είναι πληγή για την ανθρωπότητα».

Με όλα αυτά, ο Νίτσε βρέθηκε να εκπροσωπεί τον αχαλίνωτο ατομικισμό και να γίνει η ιδεολογική σημαία των καπιταλιστών, την περίοδο της ανόδου των πλουσίων του χρήματος. Και πάνω στις απόψεις του για τον υπεράνθρωπο θέλησαν να χτίσουν οι ναζι θεωρητικοί της υπεροχής της άριας φυλής. Όμως, οι θέσεις του Νίτσε για τον υπεράνθρωπο ανήκουν στην τρίτη ομάδα του έργου του και δεν μπορούν να αποκοπούν από τις προηγούμενες δύο. Πολύ περισσότερο, που αναπτύχθηκαν παράλληλα και δεν αποτελούν παραγωγή ξεχωριστών χρονολογικών περιόδων.

Η πρώτη ομάδα έχει ως βάση την ιστορία με σπουδαιότερο έργο τη «Γέννηση της τραγωδίας» (1872) και όχι κατώτερο το «Ασύγχρονοι στοχασμοί» (1873 - 1876). Στο πρώτο, θεμελιώνει τα στοιχεία «διονυσιακό» και «απολλώνειο». Ο Απόλλωνας είναι το όνειρο. Ο Διόνυσος η ίδια η ζωή, ένας κόσμος τρόμου και έκστασης στα βάθη της ανθρώπινης ψυχής. Στο δεύτερο καταγγέλλει ότι η ζωή νοσεί εξαιτίας της απρόσωπης εργασίας και της ψευτοοικονομίας. Ο σκοπός, που δεν είναι άλλος από τη μόρφωση, δεν πετυχαίνεται, καθώς η νεότερη επιστημονική δραστηριότητα ουσιαστικά εκβαρβαρίζει. Η ιστορική εκπαίδευση εμποδίζει την πρόοδο, όπως οι δεμένες στα πόδια αλυσίδες εμποδίζουν το βάδισμα. Κι αυτό, επειδή η ιστορία χρησιμοποιείται ως παράδειγμα αζεπέραστων επιτευγμάτων, ενώ σκοπός της είναι η δημιουργία ισχυρών ανθρώπων που επιδρούν πιο πολύ με την προσωπικότητά τους παρά με τα έργα τους. Το πλήθος και η μάζα υπάρχουν μόνο ως υλικό για να παραχθούν οι δυνατοί.

Στη ζωή, λέει ο Νίτσε, υπάρχουν οι δυνατοί και οι υποταγμένοι. Το κράτος αδυνατεί να εξυπηρετήσει τα ανώτερα άτομα. Μόνον εκεί που τελειώνει το κράτος, αρχίζει να υπάρχει ο μη άχρηστος άνθρωπος που είναι η γέφυρα η οποία οδηγεί στον ανώτερο άνθρωπο.

Η δεύτερη ομάδα έχει ως βάση τον «νόμο του κύκλου» και εκπροσωπείται κυρίως από το έργο «Χαρωπή επιστήμη» (1882). Σ' αυτήν αναπτύσσεται η ιδέα της ρυθμικής εξέλιξης, της ανακύκλωσης των πάντων και της αιώνιας επανάληψης. Στην ομάδα αυτή ανήκουν και τα έργα «Ανθρώπινα, πάρα πολύ ανθρώπινα» (1878 - 1880), «Ήως» (1881), «Πέρα από το καλό και από το κακό» (1886) και «Γενεαλογία της ηθικής» (1887).

Η τρίτη ομάδα χτίζει τον υπεράνθρωπο. Εκπροσωπείται από το κορυφαίο έργο του «Τάδε έφη Ζαρατούστρα» (1883) αλλά και τον «Αντίχριστο» και το «Ίδε ο άνθρωπος». Η δύναμη, η υγεία και η ευτυχία αναδεικνύονται τα ανώτερα αγαθά. Η διάκριση των αγαθών και των πράξεων είναι προϊόν ηθικού εκμαυλισμού. Ο άνθρωπος πρέπει να επιστρέψει στην αρχέγονη κατάσταση, όπου αρετή είναι η δύναμη. Πρέπει να καλλιεργηθεί το ένστικτο της αυτοσυντήρησης και να εξυψωθεί σε συντριπτική δύναμη, ώστε το άτομο να εξελιχθεί σε υπεράνθρωπο. Σε μια κοινωνία χωρίς αδυνάτους.

Αυτό το τελευταίο είναι που παραποίησαν, όσοι θέλησαν να προσδώσουν φιλοσοφικό υπόβαθρο της ιδεολογίας της αρπαχτής. Το μετέτρεψαν στη φράση:

«Καταστρέψτε τους αδυνάτους». Ζωή είναι η εκμετάλλευση και η καταστροφή!

(τελευταία επεξεργασία, 28.4.2009)